

Snežana Živković, Josip Taradi

KOMPARATIVNA ANALIZA ISTRAŽIVANJA PROBLEMATIKE RADA SAMOSTALNOG STRUČNJAKA ZA ZAŠTITU NA RADU U HRVATSKOJ I SRBIJI

Sažetak

Rad sadrži komparativnu analizu istraživanja problematike rada samostalnog stručnjaka za zaštitu na radu u srednje velikim poslovnim organizacijama u Hrvatskoj i lica za bezbednost i zdravlje na radu u privrednim društvima u Srbiji. Istraživanje sadrži komparaciju dobijenih rezultata po sledećim hipotezama: H1: U većini (više od 50 %) srednje velikih poslovnih organizacija u Hrvatskoj, koje su obveznici organizacije poslova stručnjaka za zaštitu na radu, u skladu sa članom 20. Zakona o zaštiti na radu (N. N. br. 59/96, 94/96, 114/03, 100/04, 86/08, 116/08, 75/09) i Zakona o bezbednosti i zdravlju na radu („Sl. glasnik“ RS, br. 101/2005), ta je zakonska obaveza sprovedena tako da poslovna organizacija zapošljava najmanje jednog stručnjaka za zaštitu na radu. H2: Broj zaposlenih stručnjaka za zaštitu na radu u srednje velikim poslovnim organizacijama zavisi, statistički značajno, od broja zaposlenih radnika, stanja zaštite na radu i stepena opasnosti na radu u toj poslovnoj organizaciji. H3: U svim srednje velikim poslovnim organizacijama koje imaju uveden sistem upravljanja zdravljem i sigurnošću na radu po međunarodnoj smernici OHSAS 18001 bitno je i poboljšano stanje sigurnosti na radu i rad stručnjaka za zaštitu na radu u tim poslovnim organizacijama. H4: Stručnjaci za zaštitu na radu u srednje velikim poslovnim organizacijama obavljaju samo poslove iz područja zaštite na radu, a ne i poslove iz drugih područja zaštite. H5: Među stručnjacima za zaštitu na radu u srednje velikim poslovnim organizacijama većinu (više od 50 %) čine stručnjaci sa stručnim nazivom u području sigurnosti. H6: Stručnjaci za zaštitu na radu u srednje velikim poslovnim organizacijama ocenjuju svoj rad, po svim aspektima, najmanje vrlo dobrom ocenom (najmanje 3,5 na skali ocena od 1-5). H7: Stručnjaci za zaštitu na radu u srednje velikim poslovnim organizacijama ocenjuju predloge za unapređenje svojeg rada, po svim aspektima, najmanje vrlo dobrom ocenom (najmanje 3,5 na skali ocena od 1-5). Kao instrument istraživanja korišten je upitnik koji sadrži 93 ispitna pitanja. Za obradu i prikaz istraživanja korištene su sledeće statističke metode: frekvencija, procenat, suma, aritmetička sredina, standardna devijacija, koeficijent varijabilnosti populacije, hi-kvadrat test, Pirsonov koeficijent korelacije, regresijska analiza, itd.

Ključne reči

samostalni stručnjak za zaštitu na radu, lice za bezbednost i zdravlje na radu, upravljanje zaštitom, upravljanje zdravljem i sigurnošću na radu

COMPARATIVE ANALYSIS OF RESEARCH ON PROBLEMS RELATED TO WORK OF THE INDEPENDENT OCCUPATIONAL SAFETY SPECIALIST IN CROATIA AND SERBIA

Abstract

The paper contains comparative analysis of research on problems related to work of the independent occupational safety specialist in medium-sized business organizations in Croatia and persons responsible for safety and health at work in business organizations in Serbia.

The research includes a comparison of the results obtained by the following hypotheses: H1: In most (more than 50%) medium-sized business organizations in Croatia, which are liable to work organization specialists for occupational safety, in accordance with Article 20 of Law on Protection at Work (N. N. br. 59/96, 94/96, 114/03, 100/04, 86/08, 116/08, 75/09) and Law on Safety and Health at Work (Official Gazette of Republic of Serbia, no. 101/2005), this legal obligation is undertaken by a business organization employs at least one occupational safety specialist. H2: Number of employees responsible for safety and health at work depends, statistically, on the number of employed workers, state of health and safety at work and the level of danger at work in this economic society. H3: In all medium-sized business organizations that have introduced a system of managing health and safety at the international guideline OHSAS 18001, there is a significant improvement in safety and health at work and work of occupational safety specialist in these business organizations. H4: Occupational safety specialist in medium-sized business organizations only work in the field of health and safety at work and do not work in other areas of protection. H5: Among occupational safety specialists in medium-sized business organizations the majority (over 50 %) is consisted of specialist with occupational title in the field of safety. H6: Occupational safety specialist in medium-sized business organizations evaluate their work, on all aspects of at least a very good score (at least 3,5 on a scale rating from 1-5). H7: Occupational safety specialist in medium-sized business organizations evaluate proposals for improving their work on all aspects of at least a very good score (at least 3,5 on a scale rating from 1-5).

As a research instrument we used questionnaire that contains 93 exam questions. Processing and presentation of research was used by following statistical methods: frequency, percentage, summation, average, standard deviation, coefficient of variation of the population, chi-square test, Pearson correlation coefficient, regression analysis, etc.

Key words

independent occupational safety specialist, management of health and safety at work, person responsible for safety and health, protection management

UVOD

Uloga bezbednosti i zaštite zdravlja na radu određena je njenim ciljem i obimom prava i obaveza poslodavca i radnika. Težnja je da se u skladu sa zakonom i drugim propisima iz ove oblasti, dostigne najviši nivo zdravstvene i psihofizičke zaštite. U tom smislu, uslovi rada, sredstva i organizacija rada moraju biti prilagođeni potrebama radnika a istovremeno radnici moraju biti motivisani za aktivno uključivanje u sve aktivnosti [2].

ZAŠTITA NA RADU U HRVATSKOJ

Temeljni propis koji uređuje zaštitu na radu u Republici Hrvatskoj je Zakon o zaštiti na radu [10].

Svrha ovoga Zakona je uvođenje mera za podsticanje unapređivanja sigurnosti i zdravlja radnika na radu, sprečavanje povreda na radu, profesionalnih bolesti, drugih bolesti u vezi sa radom te zaštita radne okoline. (čl. 1. st. 1. Zakona). Ovaj Zakon utvrđuje subjekte, njihova prava, obaveze i odgovornosti u pogledu sprovođenja zaštite na radu, kao i sistem pravila zaštite na radu čijom se primenom postiže u najvećoj mogućoj meri svrha ovoga Zakona utvrđena u čl. 1. ovoga Zakona (čl. 2. st. 1. Zakona).

Zakonske odredbe zaštite na radu Zakon o zaštiti na radu donosi u sledećim svojim poglavljima:

I Opšte odredbe

II Obaveze poslodavca i njegovih ovlašćenih lica u sprovođenju mera zaštite na radu

1. Opšta načela zaštite na radu kod poslodavca
2. Uređivanje i sprovođenje zaštite na radu
3. Osposobljavanje za rad na siguran način
4. Informisanje o zaštiti zdravlja i sigurnosti na radu
5. Poslovi s posebnim uslovima rada
6. Zaštita posebnih kategorija radnika
7. Upotreba sredstava rada i ličnih zaštitnih sredstava i radni postupci
8. Opasne radne materije
9. Ispitivanje radne sredine i mašina i uređaja s povećanim opasnostima
10. Privremena i zajednička privremena radilišta
11. Zaštita od požara, evakuacija i spašavanje
12. Pružanje prve pomoći i medicinska pomoć
13. Zaštita nepušača, zabrana uzimanja alkohola i drugih sredstava zavisnosti
14. Savetovanje i suodlučivanje radnika
15. Poverenik radnika za zaštitu na radu
16. Dužnosti prema organima nadzora
17. Obaveze poslodavca i njegovih ovlašćenih lica u sprovođenju mera zaštite na radu
18. Isprave i evidencije

III Obaveze i prava radnika

IV Delatnost u vezi sa zaštitom na radu

1. Obrazovanje i osposobljavanje iz zaštite na radu
2. Služba medicine rada
3. Ustanove i trgovačka društva za zaštitu na radu

V Građenje objekata namenjenih za rad, proizvodnja mašina i uređaja i ličnih zaštitnih sredstava

1. Projektovanje i građenje objekata namenjenih za rad
2. Projektovanje, proizvodnja i uvoz mašina, uređaja i ličnih zaštitnih sredstava i opreme

VI Nadzor

VII Kaznene odredbe

VIII Prelazne i završne odredbe

Na osnovu Zakona o zaštiti na radu [10] ministar nadležan za rad (ministar gospodarstva, rada i poduzetništva) donosi podzakonske akte (pravilnike i sl.) kojima se detaljnije uređuju određeni uslovi i pravila zaštite na radu.

Aktuelni podzakonski akti:

1. Pravilnik o izradi procjene opasnosti, N. N. br. 48/97., 114/02., 126/03., 144/09.
2. Pravilnik o vrsti objekata namijenjenih za rad kod kojih inspekcija rada sudjeluje u postupku izdavanja građevnih dozvola i u tehničkim pregledima izgrađenih objekata, N. N. br. 48/97.
3. Pravilnik o listi strojeva i uređaja s povećanim opasnostima, N. N. br. 47/02.
4. Pravilnik o polaganju stručnog ispita stručnjaka zaštite na radu, N. N. br. 114/02., 126/03.
5. Pravilnik o uvjetima pod kojima pravne osobe mogu obavljati poslove zaštite na radu, N. N. br. 114/02., 126/03.
6. Pravilnik o uvjetima za osposobljavanje radnika za rad na siguran način, N. N. br. 114/02., 126/03.
7. Pravilnik o ispitivanju radnog okoliša te strojeva i uređaja s povećanim opasnostima, N. N. br. 114/02., 131/02., 126/03.
8. Pravilnik o programu i načinu provjere osposobljenosti poslodavca ili njegovog ovlaštenika za obavljanje poslova zaštite na radu, N. N. br. 114/02., 29/05.
9. Pravilnik o sigurnosnim znakovima, N. N. br. 29/05.
10. Pravilnik o zaštiti na radu za radne i pomoćne prostorije i prostore, N. N. br. 6/84., 42/05., 113/06.
11. Pravilnik o zaštiti na radu pri ručnom prenošenju tereta, N. N. br. 42/05.
12. Pravilnik o sigurnosti i zaštiti zdravlja pri radu s računalom, N. N. br. 69/05.
13. Pravilnik o programu, sadržaju i načinu provjere znanja poslodavaca ili njihovih ovlaštenika iz područja zaštite na radu, N. N. br. 69/05.
14. Pravilnik o najmanjim zahtjevima sigurnosti i zaštite zdravlja radnika te tehničkom nadgledanju postrojenja, opreme, instalacija i uređaja u prostorima ugroženim eksplozivnom atmosferom, N. N. br. 39/06.
15. Pravilnik o uporabi osobnih zaštitnih sredstava, N. N. br. 39/06.
16. Pravilnik o najmanjim zahtjevima za unapređenje sigurnosti i zaštite zdravlja radnika zaposlenih u rudarstvu kod površinskih i podzemnih rudarskih radova, N. N. br. 40/07.
17. Pravilnik o najmanjim zahtjevima za unapređenje sigurnosti i zaštite zdravlja radnika zaposlenih u naftnom rudarstvu, N. N. br. 40/07.
18. Pravilnik o zaštiti radnika od rizika zbog izloženosti karcinogenim i/ili mutagenim tvarima, N. N. br. 40/07.
19. Pravilnik o zaštiti radnika od rizika zbog izlaganja azbestu, N. N. br. 40/07.
20. Naredba o ukidanju Naredbe o obaveznom snabdijevanju radnika gaziranom slanom vodom u odjelima s visokom temperaturom, N. N. br. 125/07.
21. Pravilnik o sigurnosti i zdravlju pri uporabi radne opreme, N. N. br. 21/08.
22. Pravilnik o zaštiti radnika od izloženosti buci na radu, N. N. br. 46/08.
23. Pravilnik o zaštiti na radu na privremenim ili pokretnim gradilištima, N. N. br. 51/08.
24. Pravilnik o zaštiti radnika od rizika zbog izloženosti vibracijama na radu, N. N. br. 155/08.
25. Pravilnik o zaštiti radnika od rizika zbog izloženosti kemijskim tvarima na radu, N. N. br. 155/08.
26. Pravilnik o zaštiti radnika od rizika zbog izloženosti biološkim agensima pri radu, N. N. br. 155/08.

27. Pravilnik o graničnim vrijednostima izloženosti opasnim tvarima pri radu i o biološkim graničnim vrijednostima, N. N. br. 13/09.
28. Pravilnik o uvjetima i stručnim znanjima za imenovanje koordinatora za zaštitu na radu te polaganju stručnog ispita, N. N. br. 101/09., 40/10.
29. Pravilnik o sigurnosti i zdravlju pri radu s električnom energijom, N. N. br. 116/10., 124/10.
30. Pravilnik o priznanjima i nagradi za promicanje zaštite na radu, N. N. br. 1/11.

Uz ove podzakonske akte na snazi je još i određen broj podzakonskih akata donetih na temelju starog Zakon o zaštiti na radu (N. N. br. 19/83, 17/86, 46/92, 26/93 i 29/94) jer na osnovu aktuelnog Zakona o zaštiti na radu još nisu doneti propisani novi podzakonski akti:

- Pravilnik o zaštiti na radu pri radu s tvarima koje sadrže poliklorirane bifenile, poliklorirane naftalene i poliklorirane terfenile, N. N. br. 7/89.
- Pravilnik o zaštiti na radu na željeznicama, N. N. br. 11/84., 7/89.
- Pravilnik o zaštiti na radu pri mehaničkoj preradi i obradi drveta i sličnih materijala, N. N. br. 49/86.
- Pravilnik o zaštiti na radu pri utovaru i istovaru tereta, N. N. br. 49/86.
- Pravilnik o zaštiti na radu pri preradi nemetalnih sirovina, N. N. br. 10/86.
- Pravilnik o zaštiti na radu pri proizvodnji i preradi teških i lakih obojenih metala i njihovih legura, N. N. br. 10/86.
- Pravilnik o zaštiti na radu u šumarstvu, N. N. br. 10/86.
- Pravilnik o evidenciji, ispravama, izvještajima i knjizi nadzora iz područja zaštite na radu, N. N. br. 52/84.
- Pravilnik o poslovima s posebnim uvjetima rada, N. N. br. 5/84.
- Pravilnik o pružanju prve pomoći radnicima na radu, N. N. br. 56/83.

Osim tih podzakonskih akata na snazi je još i određen broj starih podzakonskih akata koji su doneti na osnovu starih propisa zaštite na radu i objavljeni u Službenom listu SFRJ (S. L.):

- Pravilnik o tehničkim normativima za dizalice, S. L. br. 65/91.
- Pravilnik o posebnim mjerama i normativima zaštite na radu pri preradi i obradi kože, krzna, i otpadaka kože, S. L. br. 47/70.
- Pravilnik o zaštiti na radu pri izradi eksploziva i baruta i manipuliranju eksplozivima i barutima, S. L. br. 55/69.
- Pravilnik o zaštiti na radu u građevinarstvu, S. L. br. 42/68, 45/68.
- Pravilnik o zaštiti na radu u poljoprivredi, S. L. br. 34/68.
- Pravilnik o zaštiti na radu pri održavanju motornih vozila i prijevozu motornim vozilima, S. L. br. 55/65.
- Pravilnik o zaštiti na radu pri termičkom obrađivanju legura lakih metala u kupaonicama s nitratrikim solima, S. L. br. 65.
- kao i određeni broj još starijih podzakonskih akata (donesenih pre 1960. godine) koji su administrativno na snazi kao pravna pravila, ali su s tehnološkog aspekta zastareli.

Uz Zakon o zaštiti na radu, široko područje zaštite na radu uređuje se i drugim zakonskim propisima.

Prava, obaveze i odgovornosti u vezi zaštite na radu uređuju se na direktan i indirektan način i propisima radnog zakonodavstva, penzionog osiguranja, zdravstvenog osiguranja i zdravstvene zaštite, tehničkim i drugim propisima kojima se štite sigurnost i zdravlje osoba na radu i drugih osoba te kolektivnim ugovorima. (čl. 2. st. 2. Zakona).

Aktuelni drugi zakonski propisi koji uređuju i zaštitu na radu:

- Zakon o listi profesionalnih bolesti, N. N. br. 162/98., 107/07.
- Zakon o listi tjelesnih oštećenja, N. N. br. 162/98.

- Zakon o obveznom zdravstvenom nadzoru radnika profesionalno izloženih azbestu, N. N. br. 69/07.
- Zakon o obeštećenju radnika profesionalno izloženih azbestu, N. N. br. 79/07., 139/10.
- Zakon o uvjetima za stjecanje prava na starosnu mirovinu radnika profesionalno izloženih azbestu, N. N. br. 79/07., 149/09., 139/10.
- Zakon o državnom inspektoratu, N. N. br. 116/08., 123/08., 49/11.
- Zakon kemikalijama, N. N. br. 150/05., 53/08., 49/11.
- Zakon o radiološkoj i nuklearnoj sigurnosti, N. N. br. 28/10.
- Zakon o zaštiti od neionizirajućih zračenja, N. N. br. 105/99., 91/10.
- Zakon o prijevozu opasnih tvari, N. N. br. 79/07.
- Zakon o zaštiti od buke, N. N. br. 30/09.
- Zakon o radu, N. N. br. 149/09.
- Zakon o zdravstvenoj zaštiti, N. N. br. 150/08., 71/10., 139/10., 22/11.
- Zakon o mirovinskom osiguranju, N. N. br. 130/10.
- Zakon o normizaciji, N. N. br. 163/03.
- Zakon o općoj sigurnosti proizvoda, N. N. br. 30/09.
- i drugi zakonski propisi.

ZAKONSKA REGULATIVA STRUČNJAKA ZA ZAŠTITU NA RADU

Zakonska regulativa stručnjaka za zaštitu na radu u Zakonu o zaštiti na radu

Aktuelni tekst Zakona o zaštiti na radu koji sadrži sve izmene, dopune, ispravke i izmene vezane uz odredbe posebnih propisa [10] utvrđuje sledeće zakonske odredbe vezane uz stručnjaka za zaštitu na radu (izvod iz Zakona):

II. Obveze poslodavca i njegovih ovlašćenika u provedbi mjera zaštite na radu

2. Uređivanje i provedba zaštite na radu

Članak 18.a

(1) Svaki poslodavac je dužan odrediti jednog ili više radnika za obavljanje aktivnosti zaštite na radu vezanih uz zaštitu i prevenciju od opasnosti i štetnosti, određivanjem ovlašćenika ili zapošljavanjem stručnjaka zaštite na radu.

(2) Radnik iz stavka 1. ovoga članka mora posjedovati potrebna znanja i sposobnosti za provedbu aktivnosti zaštite na radu vezanih uz zaštitu i prevenciju od opasnosti i štetnosti.

(3) Radniku iz stavka 1. ovoga članka, poslodavac je dužan osigurati uvjete za rad te ga ne smije staviti u nepovoljniji položaj zbog obavljanja aktivnosti propisanih ovim Zakonom, drugim propisima o zaštiti na radu, kolektivnim ugovorom i prema pravilima struke.

Članak 20.

(1) Poslodavac koji zapošljava više od 50 radnika dužan je odrediti jednu ili više osoba za obavljanje poslova stručnjaka zaštite na radu, sukladno broju zaposlenih, stanju zaštite na radu, te stupnju opasnosti.

(2) U smislu ovoga Zakona, stručnjak zaštite na radu je radnik koji ispunjava uvjete iz članka 18.a stavka 2. ovoga Zakona, i s kojim poslodavac ima sklopljen ugovor o radu za obavljanje poslova zaštite na radu.

(3) Smatrat će se da je poslodavac ispunio obvezu iz stavka 1. ovoga članka ako je s drugim poslodavcima osnovao zajedničku službu, odnosno ugovorio s drugim poslodavcem pružanje usluga službe.

(4) Na zahtjev poslodavca na temelju stanja zaštite na radu i procjene opasnosti ministar nadležan za rad može dozvoliti poslodavcu da poslove zaštite na radu obavlja prema odredbama članka 19. ovoga Zakona.

Članak 22.

(1) Poslodavac je dužan stručnjacima za zaštitu na radu kao i službi za zaštitu na radu osigurati uvjete za rad i pomoć drugog stručnog osoblja, kao i potrebnu opremu, a vanjskoj službi ili stručnoj osobi osigurati sve potrebne podatke.

(2) Poslodavac je dužan imenovanog ovlaštenika, zaposlenog stručnjaka zaštite na radu, odnosno službu za zaštitu na radu, obavijestiti o svim činjenicama i okolnostima koje utječu ili bi mogle utjecati na sigurnost i zdravlje radnika, te o svim preventivnim mjerama i mjerama zaštite zdravlja i sigurnosti radnika, kao i o podacima o radnicima zaduženima za pružanje prve pomoći, gašenje požara i spašavanje radnika.

(3) Stručnjaci za zaštitu na radu imaju potpunu stručnu neovisnost u odnosu na poslodavca i njegove ovlaštenike te radnike i njihove povjerenike i ne smiju biti dovedeni u nepovoljniji položaj dok postupaju prema odredbama ovoga Zakona, drugih propisa zaštite na radu, kolektivnih ugovora i prema pravilima struke.

Članak 23.

(1) Obveze stručnjaka zaštite na radu, odnosno službi zaštite na radu su naročito:

- stručna pomoć poslodavcu i njegovim ovlaštenicima te radnicima i njihovim povjerenicima u provedbi i unapređivanju zaštite na radu,
- unutarnji nadzor nad primjenom pravila zaštite na radu,
- poticanje poslodavca i njegovih ovlaštenika da nadležne službe poslodavca otklanjaju utvrđene nedostatke glede zaštite na radu,
- praćenje i raščlamba podataka u svezi s ozljedama na radu i profesionalnim bolestima te izrada godišnjeg izvješća za potrebe poslodavca,
- suradnja s tijelima nadležnim za poslove inspekcije rada, sa zavodom nadležnim za zaštitu zdravlja i sigurnost na radu te ovlaštenim ustanovama i trgovačkim društvima koji se bave poslovima zaštite na radu,
- osposobljavanje povjerenika radnika za zaštitu na radu i pomaganje u njihovom radu,
- rad u odborima za zaštitu na radu kod poslodavca,
- suradnja sa stručnim službama poslodavca prilikom izgradnje i rekonstrukcije objekata namijenjenih za rad, nabave strojeva i uređaja te osobnih zaštitnih sredstava,
- suradnja sa specijalistima medicine rada.

(2) Stručnjaci zaštite na radu i službe zaštite na radu na temelju praćenja stanja zaštite predlažu poslodavcu, njegovim ovlaštenicima, odnosno odboru zaštite na radu mjere za poboljšanje stanja.

Članak 24.

Obavljanje poslova zaštite na radu sukladno odredbama članka 19. do 22. ovoga Zakona ne smanjuje odgovornost poslodavca niti ga oslobađa odgovornosti za provođenje zaštite na radu.

Članak 25.

Ministar nadležan za rad propisuje uvjete koje moraju ispunjavati glede stručne spreme i radnog iskustva stručnjaci za zaštitu na radu, kao i programe, sadržaje i načine polaganja stručnog ispita te oblike stalnoga stručnog usavršavanja kao i načine njegovog vrednovanja.

VI. Nadzor

Članak 102.

(1) Inspekcijski nadzor nad provedbom odredaba ovoga Zakona i na temelju njega donesenih propisa obavljaju inspektori rada Državnog inspektorata, ako drugim zakonom nije drukčije određeno.

Shodno tome, inspektori rada Državnog inspektorata u inspekcijskom nadzoru obavljaju i nadzor provedbi odredbi Zakona o zaštiti na radu vezanih uz rad stručnjaka za zaštitu na radu, a u Zakonu o zaštiti na radu istaknute su i sljedeće kaznene odredbe (članak 108., izvod):

VII. KAZNE NE ODREDBE

Članak 108.

(1) Novčanom kaznom od 10.000 do 40.000 kuna kaznit će se za prekršaj poslodavac:

- ako u pisanom obliku ne utvrdi organizaciju provedbe zaštite na radu (članak 18. stavak 2.),*
 - ako on, njegov ovlaštenik ili stručnjak zaštite na radu nisu osposobljeni za obavljanje poslova zaštite na radu (članak 18.a. stavak 2.).*
 - ako ne ugovori obavljanje poslova zaštite na radu s jednim ili više stručnjaka za zaštitu na radu, odnosno ovlaštenom pravnom osobom sukladno stanju zaštite na radu te stupnju opasnosti utvrđenog procjenom (članak 20. stavak 1.).*
 - ako ne osigura potrebne uvjete za rad stručnjaka za zaštitu na radu ili službe zaštite na radu (članak 22. stavak 1.),*
 - ako imenovanog ovlaštenika, zaposlenog stručnjaka zaštite na radu, odnosno službu za zaštitu na radu, ne obavijesti o svim činjenicama i okolnostima koje utječu ili bi mogle utjecati na sigurnost i zdravlje radnika te o svim preventivnim mjerama i mjerama zaštite zdravlja i sigurnosti radnika, kao i o podacima o radnicima zaduženima za pružanje prve pomoći, gašenje požara i spašavanje radnika (članak 22. stavak 2.).*
 - ako dovodi u nepovoljniji položaj stručnjaka za zaštitu na radu dok postupa sukladno propisima zaštite na radu (članak 22. stavak 3.),*
- (2) Za prekršaj iz stavka 1. ovoga članka kaznit će se novčanom kaznom od 5.000 do 15.000 kuna odgovorna osoba pravne osobe. (3) U slučaju ponavljanja prekršaja, kaznit će se poslodavac i odgovorna osoba pravne osobe novčanom kaznom u dvostrukom iznosu.*

Zakonska regulativa stručnjaka za zaštitu na radu u podzakonskim aktima

Na temelju Zakona o zaštiti na radu [10] ministar nadležan za rad (ministar gospodarstva, rada i poduzetništva) donosi podzakonske akte (pravilnike i sl.) kojima se detaljnije uređuju određeni uslovi i pravila zaštite na radu.

Zakonska regulativa vezana uz stručnjaka za zaštitu na radu utvrđena je Pravilnikom o polaganju stručnog ispita stručnjaka zaštite na radu (N. N. br. 114/02, 126/03).

BEZBEDNOST I ZDRAVLJE NA RADU U SRBIJI

Stanje u oblasti zaštite, odnosno bezbednosti i zdravlja na radu u Srbiji nije na nivou koji joj, po značaju, pripada, pre svega zbog neizgrađene svesti poslodavaca da iza profita i dobrih poslovnih rezultata stoje zaposleni, čiji je rad prilagođen njihovim fizičkim i psihičkim sposobnostima i potrebama. Značajan faktor u tome jeste i činjenica da našu privredu ekonomski treba oporaviti i stvoriti realne materijalne osnove za doslednu primenu zakonskih propisa iz ove oblasti. Upravo ekonomskim oporavkom, edukacijom i razvijanjem svesti o suštini i značaju bezbednosti i zdravlja na radu kao i motivisanjem radnika za bezbedan rad, može se uhvatiti korak sa evropskim i svetskim trendovima u oblasti bezbednosti i zaštite zdravlja na radu, zaštititi radne i životne sredine [7].

Prava, obaveze i odgovornosti poslodavaca

Prava, obaveze i odgovornosti u vezi sa bezbednošću i zdravljem na radu utvrđene su Zakonom o bezbednosti i zdravlju na radu [9], a bliže se uređuju kolektivnim ugovorom ili opštim aktom poslodavca odnosno ugovorom o radu.

Zakonom o bezbednosti i zdravlju na radu u preko 35 članova utvrđene su obaveze poslodavca. Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu u prvi plan stavlja odgovornost poslodavca, princip prevencije, kao i neophodnost obezbeđivanja informacija i obuka, odnosno saradnje između poslodavaca i zaposlenih i njihovih predstavnika [4].

Osnovna obaveza poslodavca je da obezbedi zaposlenom rad na radnom mestu i u radnoj okolini u kojima su sprovedene mere bezbednosti i zdravlja na radu i da obezbedi da sprovođenje tih mera ne prouzrokuje finansijske obaveze za zaposlenog.

Poslodavac je dužan da:

- obezbedi da radni proces bude prilagođen telesnim i psihičkim mogućnostima zaposlenog, a radna okolina, sredstva za rad i sredstva i oprema za ličnu zaštitu na radu budu uređeni, odnosno proizvedeni i obezbeđeni tako da ne ugrožavaju bezbednost i zdravlje zaposlenog.
- zaustavi svaku vrstu rada koja predstavlja neposrednu opasnost po život ili zdravlje zaposlenih.
- zaposlenima da na upotrebu sredstva za rad, odnosno sredstva i opremu za ličnu zaštitu na radu na kojima su primenjene propisane mere za bezbednost i zdravlje na radu i da obezbedi njihovu upotrebu u skladu sa namenom.
- izvrši osposobljavanje zaposlenog za bezbedan i zdrav rad kod zasnivanja radnog odnosa, odnosno premeštaja na druge poslove, prilikom uvođenja nove tehnologije ili novih sredstava za rad, kao i kod promene procesa rada koji može prouzrokovati promenu mera za bezbedan i zdrav rad.
- izvrši osposobljavanje zaposlenih, kako teorijski tako i praktično.
- obaveštava zaposlene o primenjenim merama bezbednosti i zdravlja na radu i da zaposlenima da uputstva za bezbedan i zdrav rad.
- donese akt o proceni rizika u pismenoj formi za sva radna mesta u radnoj okolini i da utvrdi načine i mere za otklanjanje rizika.
- zaposlenom na radnom mestu sa povećanim rizikom obezbedi prethodni lekarski pregled, pre početka rada i periodične lekarske preglede, tokom rada.
- upozori svako lice, koje se po bilo kom osnovu nalazi u radnoj okolini, na opasna mesta ili na štetnosti po zdravlje koje se javljaju u tehnološkom procesu odnosno na mere bezbednosti koje mora da primeni i da ga usmeri na bezbedne zone za kretanje.

Bezbednost i zdravlje na radu - interes zaposlenih

Bezbednost i zdravlje na radu podrazumeva ostvarivanje uslova rada na kojima se preduzimaju određene mere i aktivnosti u cilju zaštite života i zdravlja zaposlenih [8].

Interes društva, svih subjekata i svakog pojedinca da se ostvari najviši nivo bezbednosti i zdravlja na radu, da se neželjene posledice kao što su povrede na radu, profesionalne bolesti i

bolesti u vezi sa radom svedu na najmanju moguću meru, odnosno da se ostvare takvi uslovi rada u kojima bi zaposleni imao osećaj zadovoljstva pri obavljanju svojih profesionalnih zadataka i ostvario pravo na starosnu penziju [5].

Interes zaposlenih je pored zarade da ostvari pravo na pravedne, bezbedne i zdrave radne uslove.

Radi ostvarivanja zdravih i bezbednih uslova rada zaposleni su zainteresovani za:

- preduzimanje svih mera radi otklanjanja rizika kako bi se sprečile povrede na radu, profesionalna oboljenja i bolesti u vezi sa radom;
- za osposobljavanje za bezbedan rad, održavanje opreme za rad u ispravnom stanju, ispunjavanje uslova radne okoline i opreme za rad, obezbeđivanje sredstava i opreme za ličnu zaštitu;
- potpuno informisanje od strane poslodavca o proceni rizika;
- izbor predstavnika zaposlenih i odbora za bezbednost i zdravlje na radu i način njihovog rada;
- potrebna finansijska sredstva za obezbeđivanje preventivnih mera;
- proceduru odbijanja rada u slučaju pojave neposredne opasnosti po život i zdravlje zaposlenih;
- osiguranje i rehabilitaciju, posebno zaposlenih na radnim mestima sa povećanim rizikom;
- učešće i davanje predloga u razmatranju sprovođenja mera za sprečavanje i rano otkrivanje profesionalnih oboljenja, bolesti u vezi sa radom i sprečavanje povreda na radu;
- davanje predloga za učešće i podnošenje zahteva za obezbeđivanje preventivnih pregleda zaposlenih (kontrolni i ciljani pregledi) u zavisnosti od pola, uzrasta i uslova rada;
- učešće i davanje predloga predstavnika zaposlenih u organizacijama režima rada i odmora zaposlenih kao u proceni nove opreme i novih tehnologija sa zdravstvenog i organizacionog stanovišta;
- učešće i davanje predloga za utvrđivanje mera za unapređivanje zdravlja zaposlenih izloženih zdravstvenim rizicima i druga pitanja.

Imajući u vidu sveobuhvatnost sistema bezbednosti i zdravlja na radu i brojne mere radi sprečavanja povreda na radu, profesionalni oboljenja i bolesti u vezi sa radom interes je zaposlenih da se i kolektivnim ugovorima urede povoljniji uslovi rada u odnosu na uslove propisane zakonom, podzakonskim propisima u ovoj oblasti, tehničkim propisima, standardima i dr.

Prava, obaveze i odgovornosti zaposlenih

Izuzetno je značajna uloga zaposlenih u ostvarivanju bezbednih uslova rada i očuvanju zdravlja zato što od ličnog ponašanja i neposredne primene propisanih mera zavisi nivo zaštite [7].

Prva, obaveze i odgovornosti uređeni su Zakonom o bezbednosti i zdravlju na radu [9], s tim što se potpunije uređuje kolektivnim ugovorom, opštim aktom poslodavca ili ugovorom o radu.

Prava zaposlenog uređena su Zakonom, članom 8. određena je obaveza poslodavca, u smislu ovog zakona i propisa donetih na osnovu zakona, kolektivnim ugovorom, istovremeno predstavljaju prava zaposlenih u vezi sa sprovođenjem mera bezbednosti i zdravlja na radu. Takođe, Zakonom su u cilju preventivnog delovanja utvrđena i konkretna prava i obaveze zaposlenog kao i slučajevi u kojima može da odbije da radi, zbog ugroženosti zdravlja na radu.

Osnovno pravo i obaveza zaposlenog je da se pre početka rada upozna sa merama bezbednosti i zaštite zdravlja na radu na poslovima ili na radnom mestu na koje je određen da radi, da se osposobi za njihovo sprovođenje, kao i da stiče nova znanja pri svakoj promeni uslova rada.

Uvedeno je posebno pravo zaposlenog da poslodavcu daje predloge, primedbe i obaveštenja o pitanjima bezbednosti i zdravlja na radu kao i da kontroliše svoje zdravlje prema rizicima na radnom mestu.

Zaposleni koji radi na radnim mestima sa povećanim rizikom ima pravo i obavezu da obavi lekarski pregled na koji ga upućuje poslodavac kako bi se utvrdila njegova zdravstvena sposobnost za rad na takvom poslu.

Zaposleni se može obratiti inspekciji u svakom slučaju kad smatra da nisu primenjene propisane mere ni posle upozorenja upućenog poslodavcu.

Zaposleni može da odbije da radi u slučajevima kada na radnom mestu i u radnom okruženju postoje opasnosti odnosno rizici koji neposredno ugrožavaju bezbednost i zdravlje jer u svakom momentu mogu izazvati štetne posledice, povrede na radu, ili narušavanje, odnosno pogoršavanje zdravlja.

Mogućnost da zaposleni odbije da radi utvrđene su Zakonom:

- ako mu prethodi neposredna opasnost, po život i zdravlje, zbog toga što nisu sprovedene propisane mere zaštite, sve dok se te mere ne sprovedu;
- ako mu poslodavac nije obezbedio propisani lekarski pregled ili ako se na lekarskom pregledu utvrdi da ne ispunjava propisane zdravstvene uslove za rad na takvom radnom mestu sa povećanim rizikom;
- ako u toku osposobljavanja za bezbedan rad nije upoznat sa svim vrstama rizika i merama za njihovo otklanjanje;
- ako bi rad duži od punog radnog vremena, odnosno prema oceni službe medicine rada mogao da pogorša njegovo zdravstveno stanje;
- ako na sredstvu rada nisu primenjene mere bezbednosti.

Ocenjuje se da nisu u svim slučajevima precizno definisani uslovi koji pružaju uverenje zaposlenom da ima pravo da odbije da radi. Zaposleni donosi odluku na osnovu svog znanja i lične procene da mu je neposredno ugrožen život i zdravlje, da nisu sprovedene mere zaštite i da u toku osposobljavanja nije upoznat sa svim rizicima i merama bezbednosti.

U slučaju da se naknadno utvrdi da zaposleni nije imao potrebe da odbije da radi, tj. da je doneo pogrešnu odluku jer nije bio neposredno ugrožen, zbog toga zaposleni neće odgovarati niti se prema njemu mogu preduzeti bilo kakve represivne mere.

Ocenu o neposrednoj opasnosti i primenjivosti mera bezbednosti na sredstvu za rad zaposleni donosi na osnovu uputstva za bezbedan rad koji bi morao da dobije u pisanoj formi i na osnovu dokumentacije o primenjenim merama bezbednosti na sredstvima za rad.

Nedostaci u osposobljavanju mogli bi da se odrede na osnovu programa za osposobljavanje ceneći da li programski sadržaj odgovara specifičnostima radnog mesta i da li je u toku osposobljavanja imao mogućnosti da stekne potrebna znanja [6].

Osnovna obaveza zaposlenog je da primenjuje propisane mere za bezbedan rad. Posebnim obavezama nalaže se namensko korišćenje sredstava za rad i opasnih materija, sredstava i opreme za ličnu zaštitu na radu, pregled ispravnosti radnog mesta pre početka rada i utvrđivanje stanja radnog mesta pre napuštanja rada kako bi se izbeglo ugrožavanje zaposlenog i drugih zaposlenih.

Zaposleni ima pravo ali i obavezu da se osposobi za bezbedan rad na radnom mestu, da obavi lekarski pregled na koji ga upućuje poslodavac, ali i da prihvati drugo radno mesto ako se utvrdi da nije zdravstveno sposoban da obavlja poslove na svom radnom mestu.

Obaveza je zaposlenog da sarađuje sa poslodavcem i licem za bezbednost i zdravlje na radu uz sprovođenje mera kao i pravo da se obrati inspekciji rada ako smatra da poslodavac nije preduzeo potrebne mere radi otklanjanja utvrđenih nedostataka.

Posebno osetljivom, odnosno rizičnom grupom sa stanovišta bezbednosti i zdravlja na radu su zaposleni, omladina, žene i invalidi. Zbog toga su utvrđena i posebna prava i propisane dodatne mere kojima se obezbeđuje njihova zaštita od profesionalnog rizika. Zakon ih izdvaja time što predviđa posebnu obavezu uređivanja njihovih prava, obaveza i mera zaštite: drugim propisima, kolektivnim ugovorima, opštim aktom i ugovorom o radu kao i obavezu poslodavca da ih u pisanoj formi obavesti o rezultatima procene rizika na radnom mestu i o merama kojima se ti rizici mogu otkloniti. Posebna zaštita ovih zaposlenih, koja obuhvata uslove rad, dužinu radnog vremena, dužinu godišnjeg odmora, noćni rad, prekovremeni rad, lekarske preglede i druge konkretne mere, uređena je Zakonom o radu.

Uloga predstavnika zaposlenih/odbora

Uloga predstavnika zaposlenih, odnosno odbora je da zastupa zaposlene u komunikaciji sa poslodavcem, omogući njihovo učešće u odlučivanju i preduzimanju određenih aktivnosti na sprovođenju mera i aktivnosti u cilju poboljšanja uslova rada i zaštite rada zaposlenih [3].

Zaposleni kod poslodavca biraju jednog ili više predstavnika za bezbednost i zdravlje na radu. Najmanje tri predstavnika zaposlenih obrazuju Odbor za bezbednost i zdravlje na radu. U sastav Odbora ulaze i predstavnici poslodavaca, tako da poslodavac koji ima 50 i više zaposlenih imenuje najmanje jednog svog predstavnika, s tim da broj predstavnika zaposlenih mora da bude veći od broja predstavnika poslodavaca. Zadatak predstavnika zaposlenih je da prati stanje bezbednosti i zdravlja na radu, sarađuje sa poslodavcem na stvaranju bezbednih uslova rada, predlaže i učestvuje u odlučivanju i preduzimanju određenih aktivnosti pri čemu istupa u ime zaposlenih i bori se za njihove interese. U vršenju ove funkcije predstavnika zaposlenih, odnosno Odbor, ima više mogućnosti delovanja, a prema Zakonu ima pravo da:

- poslodavcu daje predloge o svim pitanjima koja se odnose na bezbednost i zdravlje na radu;
- zahteva od poslodavca da preduzme odgovarajuće mere za otklanjanje ili smanjenje rizika;
- zahteva nadzor od strane inspekcije rada, ako smatra da poslodavac nije sproveo odgovarajuće mere;
- da prisustvuje inspekcijskom pregledu.

Za obavljanje postavljenih zadataka predstavnik zaposlenih ima pravo:

- uvida u sva akta koja se odnose na bezbednosti i zdravlje na radu;
- učešća u razmatranju svih pitanja koja se odnose na sprovođenje bezbednosti i zdravlja na radu;
- informisanja o svim podacima koji se odnose na bezbednost i zdravlje na radu.

Pitanja izbora i načina rada predstavnika zaposlenih, odnosno Odbora, broj predstavnika u odnosu na broj zaposlenih, kao i njihov odnos sa sindikalnom organizacijom kod poslodavca uređuje se kolektivnim ugovorom o bezbednosti i zdravlju na radu kod poslodavca.

Uloga lica za bezbednost i zdravlje na radu

Poslodavac je dužan da organizuje poslove za bezbednost i zdravlje na radu, odnosno da aktom u pismenoj formi odredi lice za bezbednost i zdravlje na radu. Poslove bezbednosti i zdravlja na radu može da obavlja lice koje ima položen odgovarajući stručni ispit u skladu sa Zakonom o bezbednosti i zdravlju na radu. Lice za bezbednost i zdravlje na radu jeste lice koje obavlja poslove bezbednosti i zdravlja na radu, ima položen stručni ispit i koje je poslodavac pismenim aktom odredio za obavljanje ovih poslova.

Lice za bezbednost i zdravlje na radu obavlja poslove u skladu sa Zakonom o bezbednosti i zdravlju na radu, a naročito: učestvuje u pripremi akta o proceni rizika; vrši kontrolu i daje savete poslodavcu u planiranju, izboru, korišćenju i održavanju sredstava za rad, opasnih materija i sredstava i opreme za ličnu zaštitu na radu; učestvuje u opremanju i uređivanju radnog mesta u cilju obezbeđivanja bezbednih i zdravih uslova rada; organizuje preventivna i periodična ispitivanja uslova radne okoline; organizuje preventivne i periodične preglede i ispitivanja opreme za rad; predlaže mere za poboljšanje uslova rada, naročito na radnom mestu sa povećanim rizikom; svakodnevno prati i kontroliše primenu mera za bezbednost i zdravlje zaposlenih na radu; prati stanje u vezi sa povredama na radu i profesionalnim oboljenjima, kao i bolestima u vezi sa radom, učestvuje u utvrđivanju njihovih uzroka i priprema izveštaje sa predlozima mera za njihovo otklanjanje; priprema i sprovodi osposobljavanje zaposlenih za bezbedan i zdrav rad; priprema uputstva za bezbedan rad i kontroliše njihovu primenu; zabranjuje rad na radnom mestu ili upotrebu sredstva za rad, u slučaju kada utvrdi neposrednu opasnost po život ili zdravlje zaposlenog; sarađuje i koordinira rad sa službom medicine rada

po svim pitanjima u oblasti bezbednosti i zdravlja na radu i vodi evidencije u oblasti bezbednosti i zdravlja na radu kod poslodavca.

Lice za bezbednost i zdravlje na radu neposredno je odgovorno poslodavcu kod koga obavlja te poslove i ne može da trpi štetne posledice ako svoj posao obavlja u skladu sa ovim zakonom, a poslodavac je dužan da mu omogući nezavisno i samostalno obavljanje poslova u skladu sa Zakonom, pristup svim potrebnim podacima i usavršavanje znanja.

Lice za bezbednost i zdravlje na radu dužno je da u pismenoj formi izvesti poslodavca i predstavnika zaposlenih o zabrani rada koju je naložio, a ako poslodavac, i pored izrečene zabrane rada naloži zaposlenom da nastavi rad, lice za bezbednost i zdravlje na radu dužno je da o tome odmah izvesti nadležnu inspekciju rada.

Lice za bezbednost i zdravlje na radu će se kazniti za prekršaj novčanom kaznom od 20.000 do 50.000 dinara, ako ne obavlja poslove određene članom 40. Zakona.

Uloga savremenog lica za bezbednost i zdravlje na radu u novom sistemu mora radikalno da se menja. Od njega sistem bezbednosti i zdravlja ne očekuje ulogu policajca, već savetnika i operativnog menadžera. Iako se dobro podrazumeva a na loše ukazuje, stručno lice za bezbednost i zdravlje na radu mora da uoči šta je dobro i to istakne, ali i da ukaže na propuste koje treba otkloniti. Ovim ukazivanjem na opasnost ili štetnost problem se neće otkloniti, ako se u potpunosti ne nađe rešenje problema. Zato lice za bezbednost mora da usmeri svoj rad na rešavanje mogućih problema, tako što će precizno definisati ispravan način otklanjanja opasnosti i štetnosti.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Problem istraživanja je nedostatak aktuelnih saznanja o problematici rada lica za bezbednost i zdravlje na radu u privrednim društvima u Srbiji, u skladu sa obavezama iz Zakona o bezbednosti i zdravlju na radu kao i nedostatak aktuelnih saznanja problematike rada samostalnog stručnjaka za zaštitu na radu u srednje velikim poslovnim organizacijama u Hrvatskoj

Cilj istraživanja je utvrđivanje aktuelnih saznanja o problematici rada lica za bezbednost i zdravlje na radu u privrednim društvima u Srbiji i problematici rada samostalnog stručnjaka za zaštitu na radu u srednje velikim poslovnim organizacijama u Hrvatskoj.

Urađena je komparativna analiza dobijenih rezultata istraživanja problematike rada samostalnog stručnjaka za zaštitu na radu u srednje velikim poslovnim organizacijama u Hrvatskoj i lica za bezbednost i zdravlje na radu u privrednim društvima u Srbiji.

Istraživanje sadrži komparaciju dobijenih rezultata po sledećim hipotezama:

H1: U većini (više od 50 %) srednje velikih poslovnih organizacija u Hrvatskoj, koje su obveznici organizacije poslova stručnjaka za zaštitu na radu, u skladu sa članom 20. Zakona o zaštiti na radu (N. N. br. 59/96, 94/96, 114/03, 100/04, 86/08, 116/08, 75/09) i Zakona o bezbednosti i zdravlju na radu („Sl. glasnik“ RS, br. 101/2005), ta je zakonska obaveza sprovedena tako da poslovna organizacija zapošljava najmanje jednog stručnjaka za zaštitu na radu.

H2: Broj zaposlenih stručnjaka za zaštitu na radu u srednje velikim poslovnim organizacijama zavisi, statistički značajno, od broja zaposlenih radnika, stanja zaštite na radu i stepena opasnosti na radu u toj poslovnoj organizaciji.

H3: U svim srednje velikim poslovnim organizacijama koje imaju uveden sistem upravljanja zdravljem i sigurnošću na radu po međunarodnoj smernici OHSAS 18001 bitno je i

poboljšano stanje sigurnosti na radu i rad stručnjaka za zaštitu na radu u tim poslovnim organizacijama.

H4: Stručnjaci za zaštitu na radu u srednje velikim poslovnim organizacijama obavljaju samo poslove iz područja zaštite na radu, a ne i poslove iz drugih područja zaštite.

H5: Među stručnjacima za zaštitu na radu u srednje velikim poslovnim organizacijama većinu (više od 50 %) čine stručnjaci sa stručnim nazivom u području sigurnosti.

H6: Stručnjaci za zaštitu na radu u srednje velikim poslovnim organizacijama ocenjuju svoj rad, po svim aspektima, najmanje vrlo dobrom ocenom (najmanje 3,5 na skali ocena od 1-5).

H7: Stručnjaci za zaštitu na radu u srednje velikim poslovnim organizacijama ocenjuju predloge za unapređenje svojeg rada, po svim aspektima, najmanje vrlo dobrom ocenom (najmanje 3,5 na skali ocena od 1-5).

Kao instrument istraživanja korišten je upitnik koji sadrži 93 ispitna pitanja.

Za obradu i prikaz istraživanja korištene su sledeće statističke metode: frekvencija, procenat, suma, aritmetička sredina - prosečna vrednost, standardna devijacija populacije, koeficijent varijabilnosti populacije, hi-kvadrat test, Pirsonov koeficijent korelacije, regresijska analiza.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Prosečna ocena svih ocena rada lica za bezbednost i zdravlje na radu u privrednom društvu je 3,84 (uz standardnu devijaciju od 0,94 i koeficijent varijabilnosti 24,56%) i nalazi se u početnom području vrlo dobre ocene (više od 3,5, ali manje od 4,00).

U odnosu na hrvatsko istraživanje kod koga je prosečna ocena 3,68, sa standarnom devijacijom od 0,97 i koeficijentom varijabilnosti od 26,36, prosečna ocena u Srbiji je statistički značajno viša.

Raspon pojedinačnih prosečnih ocena je od 3,47 (koja je ujedno i jedina u području dobre ocene) do 4,15. Dakle, raspon ocena je manji nego u hrvatskom istraživanju. Najnižu prosečnu ocenu (3,47) ima zadovoljstvo zaradom lica za bezbednost i zdravlje na radu, a najvišu prosečnu ocenu (4,15) ima praćenje i analiza podataka u vezi sa povredama na radu i profesionalnim bolestima. Ova dva pitanja imaju ekstremne ocene i u hrvatskom istraživanju.

Nižu prosečnu ocenu od prosečne ocene svih ocena rada lica za bezbednost i zdravlje na radu u privrednom društvu ima 16 pitanja, a višu 15 pitanja.

Već je pomenuto da jedino pitanje Zadovoljstvo zaradom lica za bezbednost i zdravlje na radu ima ocenu nižu od donje granice vrlo dobre ocene, dok u hrvatskom istraživanju čak osam pitanja ima ocenu u području dobre ocene.

Prosečna ocena svih ocena saradnje lica za bezbednost i zdravlje na radu sa spoljnim učesnicima iz sistema zaštite na radu je 3,76 (uz standardnu devijaciju od 0,95 i koeficijent varijabilnosti 25,30) i nalazi se u početnom području vrlo dobre ocene (više od 3,5, ali manje od 4,00). U odnosu na istraživanje u Hrvatskoj, kod koga je prosečna ocena 3,54, sa standarnom devijacijom od 0,98 i koeficijentom varijabilnosti od 27,81 prosečna ocena u Srbiji je nešto viša, ali ne i statistički značajno.

Raspon pojedinačnih prosečnih ocena je od 3,44 do 4,17. Dakle, raspon ocena je manji nego u hrvatskom istraživanju.

Najnižu prosečnu ocenu (3,44) imaju ocena vrednovanja zaštite na radu kao privrednog faktora od strane celokupnog privrednog sistema i ocena percepcije i vrednovanja bezbednosti na radu kao društvene vrednosti od strane javnosti i društva (ovo pitanje je i u hrvatskom istraživanju najslabije ocenjeno), a najvišu prosečnu ocenu (4,17) ima saradnja sa telima nadležnim za poslove inspekcije rada - zaštite na radu.

U hrvatskom istraživanju najvišu ocenu je dobila saradnja sa specijalistima medicine rada. Nižu prosečnu ocenu od prosečne ocene saradnje lica za bezbednost i zdravlje na radu sa spoljnim učesnicima iz sistema zaštite na radu ima šest pitanja, a višu pet pitanja.

Tri pitanja imaju ocenu nižu od donje granice vrlo dobre ocene, a u hrvatskom istraživanju čak šest pitanja ima ocenu u području dobre ocene.

Prosečna ocena svih ocena specifičnih predloga za unapređenje rada lica za bezbednost i zdravlje na radu je 3,76 (uz standardnu devijaciju od 1,05 i koeficijent varijabilnosti 27,91%) i nalazi se u početnom području vrlo dobre ocene (više od 3,5, ali manje od 4,00). Ova ocena je malo viša od ocene dobijene u hrvatskom istraživanju gde je prosečna ocena 3,65, sa standardnom devijacijom od 1,08 i koeficijentom varijabilnosti od 29,64.

Raspon pojedinačnih prosečnih ocena je od 3,40 do 3,92. Raspon ocena je manji nego u istraživanju u Hrvatskoj.

Najnižu prosečnu ocenu (3,40) ima pitanje koje se odnosi na predlog povećanje broja zaposlenih lica za bezbednost i zdravlje na radu, a najvišu prosečnu ocenu (3,92) ima predlog povećanja plate i drugih beneficija zaposlenom licu za bezbednost i zdravlje na radu, radi usklađivanja sa ostalim službama poslodavca.

U hrvatskom istraživanju najnižu ocenu je takođe dobilo pitanje-predlog br. 73, ali je najvišu ocenu dobilo pitanje-predlog br. 76, koji se odnosi na dodatno školovanje i stručno usavršavanje iz zaštite na radu lica za bezbednost i zdravlja na radu.

Nižu prosečnu ocenu od prosečne ocene specifičnih predloga za unapređenje rada lica za bezbednost i zdravlje na radu ima tri pitanja, a višu pet pitanja. Samo jedno pitanje ima ocenu nižu od donje granice vrlo dobre ocene, kao i u hrvatskom istraživanju, ali je u Hrvatskoj ta ocena tek 2,99.

Prosečna ocena svih ocena opštih predloga za unapređenje rada lica za bezbednost i zdravlje na radu je 3,86 (uz standardnu devijaciju od 0,96 i koeficijent varijabilnosti 24,91%) i nalazi se u početnom području vrlo dobre ocene (više od 3,5, ali manje od 4,00).

U Hrvatskoj je prosečna ocena bila iste vrednosti, sa standardnom devijacijom od 0,96 i koeficijentom varijabilnosti od 24,91.

Raspon pojedinačnih prosečnih ocena je od 3,74 do 3,95. Raspon ocena je manji nego u Hrvatskoj.

Najnižu prosečnu ocenu (3,74) ima pitanje koje se na predlog obaveznog komorskog organizovanja lica za bezbednost i zdravlje na radu kao razreda u sistemu jedinstvene komore za bezbednost i zdravlje na radu, a najvišu prosečnu ocenu (3,95) imaju sledeća pitanja-predlozi.: Obaveze kontinuiranog stručnog usavršavanja iz zaštite na radu za lica za bezbednost i zdravlje na radu i Obaveza stručnog usavršavanja znanja i veština menadžmenta (planiranjem organizacija, vođenje, kontrola i sl.) za ova lica, kao i Unapređenje

informatijske povezanosti lica i spoljnih učesnika iz sistema zaštite na radu primenom interneta).

U hrvatskom istraživanju najnižu ocenu dobilo je pitanje Efikasniji inspekcijski nadzor nad sprovođenjem propisa bezbednosti i zdravlja na radu i obavezu određivanja i rada lica za bezbednost i zdravlje na radu), a najvišu br. 89, baš kao jedno od tri sa istim prosečnim ocenama u Srbiji.

Prosečne ocene svih predloga u istraživanju u Srbiji su vrlo ujednačene, ali nižu prosečnu ocenu od prosečne ocene opštih predloga za unapređenje rada lica za bezbednost i zdravlje na radu ima šest pitanja, a višu pet pitanja.

Nižu ocenu od donje granice vrlo dobre ocene nema nijedno pitanje, baš kao i u hrvatskom istraživanju.

Prosečna ocena rada lica za bezbednost i zaštitu zdravlja na radu u privrednom društvu je 3,84, veća je od ocena saradnje lica za bezbednost i zdravlje na radu sa spoljnim učesnicima iz sistema zaštite na radu (3,76), a obe se nalaze u području vrlo dobre ocene.

Prosečna ocena ukupnih prosečnih ocena specifičnih predloga (3,76) niža je ukupne prosečne ocene opštih predloga (3,86) za unapređenje rada lica za bezbednost i zdravlje na radu.

Prosečna ocena ukupnih prosečnih ocena predloga za unapređenje rada lica za bezbednost i zdravlje na radu (3,81) neznatno je viša od prosečne ocene svih prosečnih ocena rada lica za bezbednost i zdravlje na radu (3,80) i obe se nalaze u području vrlo dobre ocena.

Stoga se i prosečna ocena svih ukupnih ocena (ocena rada i ocena predloga) nalazi u području vrlo dobre ocene i iznosi 3,81 sa standardnom devijacijom od 0,98 i koeficijentom varijabilnosti od 25,62.

Sve navedene prosečne ocene viših su vrednosti u odnosu na prosečne ocene iz hrvatskog istraživanja.

ZAKLJUČAK

Ovim empirijskim istraživanjem, uz ostvarenje postavljenih zadataka i potvrde prikladnosti odabranih naučno-istraživačkih metoda, postignut je postavljeni cilj istraživanja. Utvrđene su aktualne činjenice o problematici rada lica za bezbednost i zdravlje na radu u privrednim društvima u Republici Srbiji, koje se na temelju analize rezultata sprovedenog istraživanja ogledaju u prihvatanju ili odbacivanju postavljenih hipoteza istraživanja i urađena komparacija dobijenih rezultata sa rezultatima istraživanja problematike rada samostalnog stručnjaka za zaštitu na radu u Hrvatskoj.

H1: U većini privrednih društava u Srbiji, u skladu sa Zakonom, poslodavac je dužan da ima lice za bezbednost i zdravlje na radu.

Hipoteza se prihvata.

U velikoj većini (58,51%) privredna društva sprovode zakonsku obavezu i zapošljavaju lice za bezbednost i zdravlje na radu.

Takođe u velikoj većini (72,19%) srednje velikih poslovnih organizacija u Hrvatskoj koje su obveznici organizacije poslova stručnjaka za zaštitu na radu, u skladu sa Zakonom o zaštiti na radu ta je zakonska obaveza provedena tako da poslovna organizacija zapošljava najmanje jednog samostalnog stručnjaka za zaštitu na radu.

U skladu sa ovim, može se zaključiti da je opravdana potreba i mogućnost zapošljavanja lica za bezbednost i zdravlje na radu koji svojom stručnošću i stalnim angažovanjem vodi poslove zaštite na radu u svom privrednom društvu.

H2: Broj zaposlenih lica za bezbednost i zdravlje na radu zavisi od broja zaposlenih radnika, stanja zaštite na radu i stepena opasnosti na radu u tom privrednom društvu.

Hipoteza se delimično prihvata.

Model višestruke linearne regresijske analize, baziran na rezultatima anketnog istraživanja, pokazuje da broj lica za bezbednost i zdravlje na radu u privrednom društvu statistički značajno zavisi od dve od tri nezavisne varijable: od broja zaposlenih radnika i stepenu rizika na radu u privrednom društvu. Korelacija je pozitivna pa je broj zaposlenih lica veći u privrednim društvima sa većim brojem zaposlenih radnika i višim stepenom rizika na radu. Broj zaposlenih lica ne zavisi statistički značajno od stanja bezbednosti u poslovnoj organizaciji.

Imajući to u vidu, evidentna je potreba razvoja metoda za ocenjivanje stanja bezbednosti na radu u privrednom društvu, posebno sa aspekta delotvornosti i postignutih rezultata zaštite na radu, uključujući i ekonomski činilac zaštite na radu, čime bi ona mogla biti u celini i ispravno vrednovana i imati uticaj na poslovne odluke.

Dobijeni rezultati se podudaraju sa rezultatima istraživanja u Hrvatskoj.

H3: U svim privrednim društvima koji imaju uveden sistem upravljanja zdravljem i bezbednošću na radu po međunarodnoj smernici OHSAS 18001, bitno je i poboljšano stanje bezbednosti i zdravlja na radu i rad lica za bezbednost i zdravlje na radu.

Hipoteza se odbacuje.

Sistem upravljanja zdravljem i bezbednošću na radu po međunarodnom standardu OHSAS 18001 uveden je i sertifikovan, prema rezultatima istraživanja, u 13,67 % privrednih društava u Republici Srbiji, dok u Hrvatskoj taj procenat iznosi 6,21%.

Među poslovnim organizacijama u Republici Srbiji koje imaju uveden standard OHSAS 18001 u velikoj većini (78,23 %) bitno je poboljšano stanje bezbednosti na radu i rad lica za bezbednost i zdravlje na radu, dok je pozitivna ocena izostala kod 21,77 % ispitanika.

Među poslovnim organizacijama u Hrvatskoj koje imaju uveden sustav OHSAS 18001 u velikoj većini (80,95 %), ali time i ne kod svih, bitno je poboljšano stanje sigurnosti na radu i rad stručnjaka za zaštitu na radu, dok je takva pozitivna ocena izostala kod 19,05 % ispitanika.

Evidentno je na osnovu ovoga da je potrebno jače angažovanje lica za bezbednost i zdravlje na radu u tim privrednim društvima i dosledna primena standarda, kako bi se postigao njegov pozitivan efekat. Tome u prilog ide i izuzetno značajan interes (43,26%) lica za bezbednost i zdravlje na radu koji planiraju skoro uvođenje ovog standarda u privredno društvo u kojem rade.

H4: Lica za bezbednost i zdravlje na radu obavljaju samo poslove iz područja bezbednosti i zdravlja na radu a ne i poslove iz drugih oblasti zaštite

Hipoteza se odbacuje.

U samo 30,51% privrednih društava u Republici Srbiji što je statistički velika manjina, lica za bezbednost i zdravlje na radu obavljaju samo poslove iz područja zaštite na radu.

Hipoteza se odbacuje i u istraživanju u Hrvatskoj gde u samo 7,10% poslovnih organizacija, što je velika manjina, stručnjaci za zaštitu na radu u poslovnoj praksi obavljaju samo poslove iz područja zaštite na radu.

Na osnovu ovoga može se osetiti realna potreba za utvrđivanjem integralne zaštite kao skupa poslova lica za bezbednost i zdravlje na radu, čiji bi on bio stvarni stručni nosilac u privrednom društvu.

H5: Među licima za bezbednost i zdravlje na radu većinu čine lica sa stručnim nazivom u području bezbednosti.

U Republici Srbiji hipoteza se prihvata, dok se u Hrvatskoj odbacuje. Stručnjaci sa stručnim nazivom u području bezbednosti čine čak 60,84% (u Hrvatskoj 33,73%) lica za bezbednost i zdravlje na radu u privrednom društvu. Ovo je svakako posledica postojanja visokoškolske ustanove specijalizovane za obrazovanje i naučnu delatnost u ovoj oblasti - Fakulteta zaštite na radu.

H6: Lica za bezbednost i zdravlje na radu u privrednim društvima ocenjuju svoj rad, po svim aspektima najmanje vrlo dobrom ocenom (najmanje 3,5 na skali ocena od 1-5).

Hipoteza se delimično prihvata, dok se u Hrvatskoj odbacuje.

Prosečna ocena (aritmetička sredina) svih pojedinačnih ocena rada lica za bezbednost i zdravlje na radu, iznosi 3,82 (na skali 1-5), što je u području vrlo dobre ocene. Prosečna ocena koja uključuje samo ocene rada lica za bezbednost i zdravlje na radu u privrednom društvu je 3,84 vrlo dobra ocena, a prosečna ocena koja uključuje samo ocene rada i saradnje sa spoljnim učesnicima iz sistema zaštite na radu je 3,76, takođe u području vrlo dobre ocene.

Najvišu pojedinačnu prosečnu ocenu među ocenama rada lica za bezbednost i zdravlje na radu (4,15) ima ocena uloge ovih lica u praćenju i analizi podataka u vezi sa povredama na radu i profesionalnim bolestima. Najnižu pojedinačnu prosečnu ocenu (3,47) - jedinu ispod 3,5 (u području ocene dobar), ima ocena zadovoljstva zaradom lica za bezbednost i zdravlje na radu i vrednovanja bezbednosti na radu kao društvene vrednosti od strane javnosti i društva.

Najvišu pojedinačnu prosečnu ocenu među ocenama saradnje lica za bezbednost i zdravlje na radu (4,17) ima saradnja sa telima nadležnim za poslove inspekcije rada - zaštitu na radu. Najnižu pojedinačnu prosečnu ocenu (3,44) - imaju Ocena vrednovanja zaštite na radu kao privrednog faktora od strane celokupnog privrednog sistema i Ocena percepcije i vrednovanja bezbednosti na radu kao društvene vrednosti od strane javnosti i društva, koje uz ocenu Saradnja sa strukovnim udruženjima (3,46) predstavljaju jedine ocene u području ocene dobar.

Dakle, zajedno gledano, četiri ocene su u području ocene dobar (u Hrvatskog ih je 14).

Na osnovu iznetog može se dati vrlo dobra ocena rada lica za bezbednost i zdravlje na radu u privrednom društvu kao i njihove saradnje sa spoljnim učesnicima iz sistema zaštite na radu, ali postojanje četiri ocene koje su ispod područja ocene vrlo dobar ukazuju na potrebu za dalje unapređenje rada lica za bezbednost i zdravlje na radu.

H7: Lica za bezbednost i zdravlje na radu ocenjuju predloge za unapređene svoj rada po svim aspektima najmanje vrlo dobrom ocenom (najmanje 3,5 na skali ocena od 1-5).

Hipoteza se delimično prihvata.

Prosečna ocena (aritmetička sredina) svih pojedinačnih ocena predloga za unapređenje rada lica za bezbednost i zdravlje na radu iznosi 3,81 (na skali 1-5), što je u području vrlo dobre ocene. Pri tome je prosečna ocena koja uključuje samo ocene specifičnih predloga za unapređenje rada lica za bezbednost i zdravlje na radu u privrednim društvima 3,76, što je u području vrlo dobre ocene, a prosečna ocena koja uključuje samo ocene opštih predloga za unapređenje rada ovih lica vezanih iznosi 3,86 - takođe je u području vrlo dobre ocene.

Dok je u hrvatskom istraživanju prosečna ocena (aritmetička sredina) svih pojedinačnih ocena predloga za unapređenje rada stručnjaka za zaštitu na radu (ukupno 21 ocena) iznosi 3,77 (na skali 1-5), što je u području vrlo dobre ocene. Pritom je prosečna ocena koja uključuje samo ocene specifičnih predloga za unapređenje rada stručnjaka za zaštitu na radu vezanih uz poslovnu organizaciju 3,65, što je u području vrlo dobre ocene, a prosečna ocena koja uključuje samo ocene predloga za unapređenje rada stručnjaka za zaštitu na radu vezanih za spoljni sistem zaštite na radu iznosi 3,86 i takođe je u području vrlo dobre ocene.

Najvišu pojedinačnu prosečnu ocenu specifičnih predloga (3,92) ima ocena predloga za povećanje plate i drugih beneficija lica za bezbednost i zdravlje na radu, radi usklađivanja sa ostalim službama poslodavca. Najnižu pojedinačnu prosečnu ocenu (3,40) ima predlog povećanja broja lica za bezbednost i zdravlje na radu. To je ujedno i jedina ocena predloga s nižom prosečnom ocenom od donje granice vrlo dobre ocene (3,50).

U hrvatskom istraživanju najvišu pojedinačnu prosečnu ocenu (4,10) ima ocena predloga za unapređenje informacijske povezanosti stručnjaka za zaštitu na radu u poslovnoj organizaciji i spoljnih učesnika u sistemu zaštite na radu primenom interneta. Najnižu pojedinačnu prosečnu ocenu (2,99) ima predlog povećanja broja zaposlenih stručnjaka za zaštitu na radu u poslovnoj organizaciji. To je ujedno i jedina ocena predloga s nižom prosečnom ocenom od donje granice vrlo dobre ocene (3,50).

Na osnovu takvih rezultata ocena predloga za unapređenje rada lica za bezbednost i zdravlje na radu, a koje su dali sama lica, zaključuje se da su svesni da samo fizičko povećanje broja zaposlenih lica za bezbednost i zdravlje na radu nije glavni uslov za unapređenje njihovog rada i stanja bezbednosti u privrednom društvu. Svesni su da je za tako što treba planirati i sprovesti u prvom redu stručno usavršavanje, sticanje znanja iz menadžmenta u ovoj oblasti i veće informatičke podrške, uz adekvatnu finansijsku nadoknadu za njihov rad.

LITERATURA

Recenzirane knjige

- [1] Božajić, I., Cmrečnjak, D., Drozdek, A., Filipović, A. M., Hunjak, D., Koren, T., Minga, I., Palačić, D., Petričević, N., Taradi, J., red., Žarak, M.: **Stručnjak za zaštitu na radu, istraživanje problematike rada samostalnog stručnjaka za zaštitu na radu u srednje velikim poslovnim organizacijama u Hrvatskoj.** - Zagreb: Hrvatsko društvo inženjera sigurnosti, 2010.
- [2] Живковић, С. 2008. **Мотивација за заштиту на раду.** Ниш: Универзитет у Нишу, Факултет заштите на раду.

Recenzirani časopisi

- [3] Markić, M., Kolenc, I., Miklavčič-Šumanski, M., Nikolić V., Živković S. 2011. **Vpliv komunikacije vršnih managerjev na varnost in zdravlje pri delu.** *Svet rada*, vol. 8, br. 1/2011, Beograd: Eko centar, centar za socio-ekološka istraživanja i dokumentaciju, 51-64.
- [4] Markić, M., Kolenc, I., Šumanski M., Živković, S. 2010. **Izvršni menadžerji in preventivna varnost.** Ljubljana: *Delo in varnost* br. 4/2010, 44-53.
- [5] Markić, M., Kolenc, I., Živković, S. 2010. **Vršni managerji in preventivna varnost.** Čakovec: *V. Znanstveno stručna konferencija s međunarodnim sudjelovanjem Menadžment i sigurnost M&S 2010.*
- [6] Markić, M., Nikolić V., Živković S. 2010. **Obvladovanje znanja na području varnosti in zdravlja pri delu.** Beograd: *Svet rada*, vol. 7, br. 3/2010, Eko centar, centar za socio-ekološka istraživanja i dokumentaciju, 344-353.
- [7] Živković, S. 2008. **Uloga ljudskih faktora u kontroli industrijskog rizika. III konferencija Dani primenjene psihologije u Nišu, sa međunarodnim učešćem,** Niš: Filozofski fakultet, Departman za psihologiju, Centar za psihološka istraživanja, Zbornik radova Ličnost, profesija i obrazovanje, 123-133.
- [8] Живкович, С. 2010. **Управление защитой-интеграция на будущее.** Ульяновск: Ульяновский государственный университет, Россия, предавање по позиву.

Propisi

- **Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu.** "Sl. glasnik" Republike Srbije, br. 101/05.
- **Zakon o zaštiti na radu,** N. N. br. 59/96, 94/96, 114/03, 100/04, 86/08, 116/08, 75/09.

Podaci o autorima

1.

dr. sc. Snežana Živković, diplomirani psiholog
Univerzitet u Nišu, Fakultet zaštite na radu u Nišu
Niš, Srbija
snezana.zivkovic@znrfak.ni.ac.rs

2.

mr. sig. Josip Taradi, dipl. ing. sig.
Visoka škola za sigurnost, s pravom javnosti
Zagreb, Hrvatska
josip.taradi@vss.hr